

Зінченко В. В.,

Український гуманітарний інститут, Центр європейських досліджень, м. Київ

ДИСКУРС ЯК АНАЛІТИЧНА СОЦІАЛЬНА ОНТОЛОГІЯ І ГНОСЕОЛОГІЯ ЛЮДИНИ

У пропонованій статті розглядаються форми дослідження і аналізу людського буття, пов'язані зі сферою взаємодії мови, свідомості та існування людини. Розглядаються аналітичні методології осягнення проблем пізнання світу та життєдіяльності людини. Автор аналізує взаємозв'язок смислу інтенцій людини і соціальної комунікації, мовної діяльності та проблемних парадоксів життя.

Ключові слова: мова, соціальне пізнання, аналітика, свідомість, суб'єктивність.

В предлагаемой статье рассматриваются формы исследования и анализа человеческого бытия, связанные со сферой взаимодействия языка, сознания и существования человека. Рассматриваются аналитические методологии постижения проблем познания мира и жизнедеятельности человека. Автор анализирует взаимосвязь смысла интенций человека и социальной коммуникации, речевой деятельности и проблемных парадоксов жизни.

Ключевые слова: язык, социальное познание, аналитика, сознание, субъективность.

The forms of research and analysis of human life, co-operations of language, consciousness and existence of man related to the sphere, are examined in the offered article. Analytical methodologies of understanding of problems of cognition of the world and vital functions of man are examined. The author analyses intercommunication of sense of intensity man and social communication, linguistic activity and problem paradoxes of life.

Key words: language, social knowledge, analytic geometry, consciousness, subjectivity.

“Я часто думав : на якій мові я стану вмирати?”
Х.-Л. Боргес. Письмена Бога. – М., 1992. – С. 419.

У європейській філософській традиції зазвичай форми суспільного дискурсивного осягнення минулого, сучасного і майбутнього буття пов'язуються з мовно-аналітичними розробками. Увесь подальший розвиток впливової мовної традиції в філософії проходить, з точки зору більшості історико-філософських студій, під прапором аналітизму. Це, зазвичай, багато в чому вірно, якщо брати до уваги аспект мови, адже, як писав Гайдеггер, “ми існуємо перш за все у мові та при мові” [15, с. 259]. У цій традиції філософії та духовного самоосягнення людини мова та мовно-аналітичні засоби, набуваючи буттєвого статусу впливу, не нівелюють людину, а слугують (часом парадоксально та метафорично) найглибшому осягненню останнього себе та мови, віднайденню себе, як пише Гайдеггер, в “Домівці буття”. Це традиція, започаткована мовною аналітикою, теоріями семіотики, мовних актів та інтенціональності, Гайдеггером і продовжена філософською герменевтикою, в якій мова одержує найфундаментальніший буттєвий статус, слугуючи водночас світом розуміння буття. Звертається увага на такі явища: природа істини; свідомість і її взаємодія з оточуючим світом; смисл і пізнавальні можливості; вплив мовної діяльності на соціальну активність та релігійність людини; психологічний аналіз “ігрових” та “рольових” різновидів поведінки людини у соціальній, духовній та мовній діяльності. Дослідження вищезгаданих питань проводиться починаючи від розуміння світу людини як єдності смислів, що задаються структурами мови, до онтологічного розгляду явища мови, яка постає плюральним світом мов людського буття і соціальною взаємодією.

Як відзначає Поль Рікьор: “Дискурс ніколи не існує заради самого себе, але у всіх своїх використаннях прагне перенести в мову досвід, спосіб мешкання та буття в світі, котрі йому передують та вимагають бути висловленими” [11, с. 90].

У терміні “аналітична філософія” головну роль грає поняття “аналіз”, яке береться в дуже загальному значенні, в якості дискурсивного міркування. Головною рисою цього типу філософування є усвідомлення того, що ключем до філософського дослідження мислення є аналіз мови. Корінне значення для еволюції аналітичної філософії, безумовно, мала криза у 60-ті роки ХХ ст. концепції логічного позитивізму. З цією кризою почався новий етап в еволюції аналітичної філософії. На перший план висувається аналітична філософія мови, започаткована Л.Вітгенштайном. Важливою характеристикою в аналізі мови стає характеристика співвідношення мови та позамовної реальності, співвідношення мови та діяльності людини. Якщо раніше аналітизм панував в основному у сфері логіки як науки, то сьогодні він, по суті, охоплює більшість розділів філософії – від філософії природи до філософії людини.

Сучасна аналітична філософія сприйняла основну установку аналітизму на аналіз мови як засобу вирішення філософських проблем, на важливість вироблення суворих методів філософського аналізу. Вона спромоглася використати уроки з історії аналітичних шкіл початку ХХ ст., відмовившись від дискредитованих тез стосовно гасла про елімінацію метафізики або деяких непродуктивних методів аналізу буденної мови. Аналітичну філософію неможливо звести до позитивізму хоча б тому, що в ній відсутній сциєнтизм – зосереджена увага лише на науці, зведенні точного, позитивного, конкретно-наукового знання у вищу духовну цінність. В поле інтересів аналітичної філософії втягується увесь масив життєвої практики, людського буття та їхніх мовних форм. Аналітична філософія не обмежує себе однією предметною галуззю (наприклад, філософією мови), а включає весь комплекс філософських дисциплін, що властиво будь-якому філософському напрямку. Як писав Вітгенштайн: “Моє основне прагнення, та й прагнення усіх, хто коли-небудь намагався писати і говорити про етику або релігію, – вирватися за межі мови” [6, с. 245].

Розглядаючи проблему “Що таке свідомість?”, – відзначає Вітгенштайн, – “ми забуваємо, що дивимось на речі крізь “мовну раму” й ототожнюємо наші мисленні схеми з самою реальністю. “Внутрішньому процесові” потрібні зовнішні критерії” [8, с. 239]. За Вітгенштайном, ми повинні вглядітися в глибини буденної мови, проник-

нути в буденну працю мови і пояснити її вражаючу здатність опису наших внутрішніх переживань, почуттів та думок. Він переконаний, що праця мови тісно пов'язана з поведінкою людей, в контексті якої ми розкриваємо для себе смисл мовних виразів. Буденна поведінка є тією “системою вказівок”, завдяки якій ми володіємо здатністю зрозуміти та інтерпретувати все, що стверджують люди про свою свідомість. Отже, ніякої “таємниці свідомості”, як вважає Вітгенштайн, не існує. Ментальне життя, хоча й доступне у своїй безпосередності тільки нам самим, отримує свої визначення, зміст, наповненість завдяки буденній мові. “Мислення” та “розмова з самим собою” – я не маю на увазі розмову вголос – є різними поняттями” – пише Вітгенштайн [4, с. 79]. “Якби Бог подивився всередину наших свідомостей, то Він не був би здатний побачити, з ким ми говорили” – додає він [4, с. 79].

Вітгенштайн закидає, що філософи суб'єктивізували поняття “Я” (особистості). Подібна позиція Вітгенштайна стосовно свідомості та суб'єктивності дозволила його критикам, зокрема Густаву Бергману вказати, що свідомість може пізнавати світ через інтенціональний зв'язок, в цьому смислі свідомості можуть також знати й себе: “В нашій великій традиції, свідомості або Особистості, не є голими індивідами. Це індивідні субстанції. Вітгенштайн... ухилився від надання онтологічного статусу тому, що повинен був побачити перш за все. Не допускав він і можливості активних свідомостей, що забезпечують цей статус. Він не бачив можливості існування свідомостей, які можуть знати світ, в певному філософському смислі не будучи активними. Свідомість була загублена, світ залишився без форми. Такий світ не дуже схожий на світ. Так в кінцевому рахунку було загублено світ” [2, с. 331]. У даному підході не враховується те, що аналізуючи “працю” буденної мови по втілюванню переживань, почуттів, думок, Вітгенштайн міркує над тим, наскільки повно може бути виражена неповторність індивідуальної свідомості в загальнозначимій мові. Тобто чи існує внутрішнє мовлення, особистісна мова, яка є недоступною іншим?

Теорія мовних актів є тісно пов'язаною зі створенням моделі природної (буденної) мови, з дослідженням її соціально-комунікативної ролі (так званої перформативної функції). Біля витоків теорії знаходяться дослідження Дж.Остіна та М. Бахтіна. За результатами курсів лекцій в Оксфордському та Гарвардському університетах (1950-і рр.) у 1962 р. Дж. Остін публікує працю “Слово як дія”. У 1978 р., досліджуючи аспекти мовленнєвої дії, М. Бахтін оприлюднює книгу “Теорія мовленнєвих жанрів”. Ідеї, які розробляє теорія мовних актів, є можливим також знайти у філософів античності, Гегеля.

Першим результатом довгочасних спроб створення моделі природної мови можна вважати структурну лінгвістику, в якій мінімальною одиницею мовного спілкування вважалось речення, яке можна оцінити як істинне або хибне. За такого підходу є досить важким врахувати комунікативний аспект мовного спілкування. Крім того, виявилось, що деякі речення не описують фактів і не мають в собі інформації про оточуюче. Вони, відповідно, виключалися із досліджень структурної лінгвістики. Вони несуть у собі дію, виражають прагнення, наміри певним чином діяти. Дж. Остін назвав їх перформативами. Інформаційні речення були названі ним констативами, основною функцією яких є опис; за допомогою констативів людина вказує на об'єкти і стверджує щось про них. Основна ж функція перформативів полягає у здійсненні та реалізації дії; за допомогою їх ми наказуємо, погрожуємо і радимо, лякаємо і заспокоюємо, просимо і запевняємо, тобто впливаємо на слухаючого. На відміну від констативів, які оцінюються як істинні чи хибні, перформативи можуть бути оцінені як результативні (успішні) чи безуспішні (неефективні).

Тому мінімальною одиницею мовного спілкування є не речення, а дія, яка спрямовується мовлячим на слухаючого. Остін відзначає, що ми здійснюємо дію, коли говоримо, мовимо. Під мовним актом Остін розуміє акт мовлення, який полягає у висловлюванні мовлячим речення в ситуації безпосереднього спілкування із слухаючим. Будь – який мовний акт має трьохрівневу структуру:

1. Локутивний акт.
2. Іллокутивний акт.
3. Перлокутивний акт.

Локутивний акт – це акт мовлення у звичайному смислі цього слова. Він відповідає висловлюванню певного речення з певною референцією і смислом. Сам локутивний акт має потрібну структуру – фонетичний акт (акт висловлювання певних звуків), фотичний акт (акт вимови слів, тобто певних типів звукосполучень, які належать до певного словника і відповідні певній граматиці); ретичний акт (акт використання цих слів з деякою референцією і смислом).

Іллокутивний акт – на рівні його відбувається розподіл речень на перформативні, які несуть у собі намір діяти, і констативні, інформаційно насичені. Це надання вимові висловлювання деякої цілеспрямованості. Тобто це вираження комунікативної мети в процесі вимови деяких висловлювань. Остін ґрунтовно зацікавив саме цей акт, оскільки на його рівні формується так звана іллокутивна сила, через яку мовний акт пов'язується з психічним інтенціональним станом людини, результатом чого є суб'єктивне значення мовлячого. Умовами іллокутивного акту є – 1) здійснення фотичного акту завжди передбачає попереднє здійснення фонетичного акту, але не навпаки; 2) здійснення ретичного акту завжди передбачається здійсненням фонетичного і фотичного актів, а не навпаки.

Перлокутивний акт – це досягнення якого-небудь результату за допомогою мовлення, тобто це вплив на свідомість чи поведінку слухаючого.

Пітер Стросон у прагненні віднайти відмінності в мовних актах висунув такі тези:

1) основною ознакою, за якою іллокутивний акт відрізняється від локутивного, є ознака цілеспрямованості (тобто ознака інтенціональності);

2) основною ознакою, за якою іллокутивний акт відрізняється від перлокутивного є ознака конвенціональності, тобто наявність об'єктивного феномену, з яким згоджуються декілька людей у процесі комунікації.

За допомогою наміру (інтенцій) мовний акт пов'язується з інтенціональними (ментальними) станами людини. У тлумаченні інтенціонального аспекту мовного акту різні версії теорій мовних актів узгоджуються між собою, однак в інтерпретації конвенціональності вони значно різняться. Наприклад, Остін і Сьорль вважають, що

усі іллокутивні акти є конвенціональними, тоді як Стросон вважає конвенціональними лише деякі іллокутивні акти. Теорія мовних актів виробляє суто мовну конвенцію, яка діє на рівні локутивного акту і дозволяє нам визначити значення даного виразу та ситуативні конвенції (Д. Сьорль), які діють на певні прояви іллокутивного акту. Ситуативні конвенції в іллокутивних актах мають відповідати наступним правилам – а) в одних випадках для ефективності мовного акту є необхідною певна соціальна ситуація; б) в інших випадках успішність мовного акту залежить від особистісних факторів. Стросон, навпаки, заперечує особистісну конвенцію, відзначаючи, що реально існують тільки соціальні конвенції.

Проблема “особистісної мови” є, по суті, дублікатом класичної “метафізичної” проблеми суб’єктивності свідомості. Вона лише віднайшла іншу форму вираження. Це дало поштовх до нових тенденцій аналітичної філософії. Вона перетворюється на міжнародний і між науковий феномен. Звернення до буденної мови, її використання означає перш за все намагання виявити вплив пізнавальних здатностей людини на сприйняття і розуміння мови та світу. Це приводить до аналізу людського сприйняття та комунікації. Ці тенденції, задані пізнім Вітгенштайном, вказують на близькість аналітичної філософії скоріше феноменології та герменевтиці аніж позитивістським аналітикам.

Сучасний аналітизм через мову, через аналіз смислової проблематики мови виходить в зовсім інший, порівняно з початком, простір. Сучасний аналітик Дж. Сьорль переймає феноменологічну концепцію інтенціональності станів та актів свідомості і стверджує, що не інтенціональність виводиться з мови, а, навпаки, мова є логічно виведеною від інтенціональності.

Родоначалники теорії мовних актів Дж. Остін та Дж. Сьорль акцентують увагу наконтекстивикористання мови, а саме на тому, що не є даним в самому використаному виразі. Тобто йде мова про смисл акту мови. Спрямованість мовного акту до інших мовних або парамовних (які здійснюються за допомогою невербальних засобів) актів припускає їхню залежність від того, що називають “фоном невимовлених допущень і практик”, а також “здогадами”, “думками”, “поглядами”, “бажаннями”, “намірами” та іншими “контекстуальними особливостями комунікативної ситуації”. Особливість останніх полягає в тому, що вони відносяться до ментальної сфери суб’єкту, являючи собою певні інтенціональні стани (від *intention* – “намір”) і виражають певну ментальну спрямованість суб’єкта.

Іntenціональність не є чимось необхідно лінгвістичним. Сьорль приходить до висновку, що не інтенціональність є висхідною від мови, а, навпаки, мова є похідною від інтенціональності: “Мова виводиться з інтенціональності” [12, с. 35]. Отже, справа повинна йти не про проблему пояснення інтенціональності в термінах мови, а, навпаки, мови в термінах інтенціональності. Мова, за Сьорлем, з’являється як особлива форма розвитку більш примітивних форм інтенціональності. З цього приводу він пише: “Мені уявляється очевидним, що немовлята та багато тварин, що не мають мови і не в змозі здійснювати мовні акти, тим не менше володіють інтенціональним станом” [13, с. 31]. Таким чином, наша здатність співвідносити себе зі світом за допомогою інтенціональних станів є більш фундаментальною і початковою, аніж поява мови. В такому випадку філософія мови має безпосереднє відношення до філософії свідомості. Як вважає Сьорль, спосіб, яким мова уявляє і репрезентує світ є розширенням того способу, за допомогою якого свідомість уявляє світ: “Мовний акт є виконаним, якщо є виконаним виражений ним ментальний стан” [12, с. 47]. Дж. Сьорль пропонує ввести в якості фундаментального поняття інтенціональний стан, який є вираженням певної ментальної спрямованості суб’єкта до дійсності. Він звертає увагу на такі людські інтенціональні стани як відчуття, погляди (впевненість у чомусь), бажання і наміри, хоча, в принципі, кількість інтенціональних станів може бути більшою. З точки зору Сьорля, наша здатність співвідносити себе зі світом за допомогою інтенціональних станів є більш фундаментальною, ніж поява мови. Мова ж з’являється як особлива форма розвитку більш примітивних форм інтенціональності.

Відповідно до такого підходу, філософія мови виявляється частиною філософії свідомості. Тоді фундаментальні семантичні поняття – на кшталт значення – є цілком доцільно аналізувати за допомогою ще більш фундаментальних понять, таких як погляди, бажання і наміри. На відміну від інших варіантів цього підходу, Сьорль обговорює проблему значення, застосовуючи з цією метою поняття інтенціональності.

Значення є присутнім лише там, де є різниця між інтенціональним змістом і формою його втілення, і запитувати про значення – означає запитувати про інтенціональний зміст, який супроводжує деяку форму втілення. Отже, можливості та обмеження мови виявляються можливостями і обмеженнями інтенціональності як конститутивної характеристики свідомості. Важливим висновком цього є те, що обмеженій кількості інтенціональних станів має відповідати і цілком обмежена кількість лінгвістичних актів. Суттєвим є й те, що істоти, які є здатними мати інтенціональні стани, автоматично є здатними пов’язувати їх з об’єктами і станом справ у реальності, тобто, по суті, є здатними відрізнити задоволення від незадоволення цього стану.

Долінгвістичні форми інтенціональності є пов’язаними з інтенціональністю мови, наслідком чого є перехід від інтенціональних станів до об’єктивних (мовленневих) актів. Першим кроком у цьому напрямку є вибір чітко визначеного засобу вираження інтенціонального стану. Істота, яка є здатною здійснювати це з наміром, тобто істота, яка не просто виражає свої інтенціональні стани, але виконує акти для того, щоб інші дізналися про її інтенціональні стани, вже має примітивну форму мовного акту. Однак це ще не є конкретними актами на кшталт заяви, прохання, обіцянки тощо.

Наступною умовою є наша здатність до виконання лінгвістичних актів для досягнення екстралінгвістичних цілей. Людина, стверджує Сьорль, яка робить заяву, робить дещо більше, ніж просто демонструє свою віру у щось – вона передає конкретну інформацію. Людина, яка дає обіцянку, робить більш ніж доводить до відома оточуючих, що вона має намір щось виконати, – вона створює стабільні очікування у інших стосовно своєї майбутньої поведінки. Таким чином, виконання лінгвістичних актів (а їх Сьорль виділяє п’ять – ствердження, директиви, зобов’язання, декларації, експресиви) гарантується тоді, коли вони є спрямованими на реалізацію конкретних соціальних цілей.

Згідно Сьорлю, інтенціональні стани спонтанно іманентно продукують самі з себе мовні акти, мову в цілому. Інтенціональні стани уявляють об'єкти і становище справ у тому ж самому смислі, у якому їх уявляють мовні акти. У нас вже є досить ясні інтуїтивні уявлення відносно того, яким чином речення репрезентують умови своєї істинності, обіцянки – умови їхнього виконання, порядок – умови його дотримання, і яким чином, вимовляючи референціальні вирази, мовлячий посилається на об'єкти. Умови виконання є внутрішньо притаманними мовно-акту і так само умови виконання інтенціонального стану є внутрішньо притаманними йому.

Сучасна наука вказує на необхідність більш широкого уявлення про зв'язки між мовою і свідомістю, зокрема у межах людської діяльності, враховуючи різноманітні соціальні і суспільні фактори, які впливають на виникнення і формування свідомості і мови. Водночас, викликає деяке заперечення основна теза Сьорля про паралелі та чіткий зв'язок типів мовних актів з відповідними типами інтенціональних станів. Хоча Сьорль і стверджує, що мова є особливою формою інтенціональності, все ж складається враження, що самі інтенціональні стани виділяються та аналізуються Сьорлем крізь призму запропонованих ним п'яти типів іллокутивних актів мови. Тобто виникає невідповідність фундаментальній основі його концепції: "Мова є похідною від інтенціональності". Тому здається доцільним відмовитися від жорстокого детермінізму у визначенні кількості інтенціональних станів відповідно до виявлених лінгвістичних актів, передбачаючи їхню досить значну потенційну множинність. Отже, інтенціональність є можливим розглядати як у деякому смислі автономне психолінгвістичне утворення, яке початково, з моменту народження, є притаманним індивіду і яке, впливаючи на поведінкові і комунікативні аспекти соціалізації, водночас постійно трансформується і розвивається у процесі інтерсуб'єктивних контактів особистості.

Течія аналітичної філософії, яка має назву "аналітична філософія свідомості" досліджує та розвиває такий пласт питань філософії свідомості: Чи можлива об'єктивація ментальних процесів? Чи є виразним у мові зміст нашого внутрішнього світу? Чи існує "особистісна мова"? Яким чином ми пізнаємо "чужу свідомість"? Яке нове знання про свідомість дає аналіз мови сучасної науки про психіку (когнітивної психології, нейропсихології та ін.)? Герберт Фейгл був свідком та учасником еволюції та парадигмальних змін сучасної аналітичної філософії. Виступаючи проти зведення проблеми свідомості Вітгенштайном до "мовної терапії" та проблеми "особистісної (приватної) мови" до "мови гри", яка буцімто цілком справляється з вираженням "форм життя", унікальності культур та особистості, Фейгл пише: "Вітгенштайнівська казуїстична обробка цієї проблеми являє собою просто одну з найбільш сучасних в довгому ланцюгу позитивістських ... антиметафізичних спроб показати, що проблема розуму виникає з концептуальної плутанини і що належна увага до способу, яким ми використовуємо ментальні та фізичні терміни в буденній мові, звільнить нас від цієї сумної проблеми" [1, с. 136-137]. Дійсно, визнає Фейгл, саме на основі буденної мови та повсякденної поведінки людей дитина, орієнтуючись на "публічно використовувані натяки", починає виявляти в собі та впізнавати в інших людях ті специфічні ментальні стани, які початково виявлялися у натяках (симптомах, поведінкових ситуаціях). Але, тим не менш, звідси не випливає, що проблема розуму та свідомості є псевдопроблемами. Фейгл, підкреслюючи "особистісний" характер свідомості вказує, що думки, образи, мрії, настрої, які людина відчуває, зовсім не завжди знаходять адекватне вираження в людській поведінці чи в людських висловлюваннях. Це феномени, до яких ми маємо "привілейований доступ": "Я переживаю (насолоджуючись чи страждаючи) сирі почуття усвідомлення – пише Фейгл. – Ці "сирі почуття" доступні іншим людям лише опосередковано, через висновок, що вони є моїми" [1, с. 137]. "Сирі почуття" за Фейглом, суть безпосередньо виникаюче в нас знання про наші психічні стани – знання глибоко особисте, не втілюване ніякими засобами в загальнозначних формах вираження. Воно може бути репрезентованим лише в деякій "особистій мові", яка являє собою найбільш глибокий рівень очевидності.

"Завдання, – пише Фейгл, – полягає в дослідженні емпірично встановлюваних кореляцій між "сирими почуттями", феноменологічними образами та ... процесами організму. Філософське ж завдання полягає в... поясненні понять, за допомогою яких ми можемо формулювати та інтерпретувати ці кореляції" [1, с. 137]. Вітгенштайн вважав, що філософствування вкорінене в складних лабіринтах мови і по суті являє собою своєрідне "вслухування", "вдвляння" в її працю, спостереження за поведінкою людських понять. Філософія в розумінні Вітгенштайна, це не знання результат чи теорія. Це – сукупність різноманітних методів прояснення, чіткого бачення реальності скрізь мовні засоби її вираження.

У сучасній аналітичній філософії свідомості існує безліч підходів і засобів міркування про особистісний характер свідомості, про її інтенціональність та ін., однак, як пише Р. Рорті в статті "Сьогоднішня американська філософія", нове покоління аналітичних філософів шукає нові підходи, намагаючись збагатити філософію свідомості та аналітизму ідеями герменевтики, Гайдеггера, Ніцше, Гегеля, Дерріди. Розширення горизонтів досліджень аналітичної філософії пов'язане перш за все з поверненням суб'єкту, людини в поле її інтересів на зовсім іншому рівні. Розширення горизонтів досліджень аналітичної філософії пов'язане перш за все з поверненням суб'єкту, людини в поле її інтересів на зовсім іншому рівні. Німецький філософ Дітер Генріх створив цікаву та оригінальну концепцію людини, вважаючи, що остання є єдністю самосвідомості та самопідтримки. Тобто висхідним пунктом його концепції є усвідомлююча сама себе та здатна до дій окрема сутність, тобто особистість, котра залежить від власної самопідтримки і в змозі її здійснювати. "Зв'язок між обома рефлексивними відношеннями можна собі легко зрозуміти, якщо з самого початку уявити функціонально самосвідомість як умову, в силу якої раціональна сутність здатна відстояти себе в Dasein!" [16, с. 121].

Аналітична філософія формувалася і розвивається в широкому та загальнокультурному контексті, вступаючи у взаємодію як з конкретними науками та іншими філософськими течіями – феноменологією, герменевтикою, психоаналізом, – так і з теологічними побудовами, що в певній мірі впливало та впливає на зміни в її проблематиці та дослідженнях. Одне з самих цікавих відносин склалося між аналітичною філософією та філософською герменевтикою. Це зближення здійснюється у зв'язку з дослідженням проблеми розуміння. Це також одна з голо-

¹ Dasein (нім.) – наявне, повсякденне буття.

вних тем пізнього Вітгенштайна. Герменевтика виводить цю проблему на рівень онтології. Аналітична філософія також, описуючи та досліджуючи умови, необхідні для розуміння мови та мовлення іншої людини, намагається виявити структуру мови (зокрема, буденної) і зробити на її основі онтологічний вихід від структур мови до структури буття. Аналітик У. Куайн вказує, що теорія смислу мовних виразів може бути філософськи значимою, тільки якщо вона є теорією їх розуміння. І аналітики вітгенштайнівської традиції, і сучасні герменевтики показують специфічний характер процедур розуміння та їх відміну від природничонаукового пояснення. Врешті решт аналітичний стиль філософствування характерний для творчості багатьох герменевтиків, зокрема Поля Рікьора та Карла Отто Апеля. Рікьор пише про своє бажання: “Працюючи заради просування вперед герменевтичної філософії, сприяти, наскільки це можливо, пробудженню інтересу до цієї філософії у аналітичних філософів” [11, с. 91].

Дерріда пише: “Я прагну триматися біля межі філософського дискурсу. Я кажу “межі”, а не смерті, позаяк зовсім не вірю в те, що зазвичай називають смертю філософії” [9, с. 13]. Метою цієї праці було показати, що незважаючи на безліч підходів, практик, інтерпретацій мови, людини, філософії, всі ці види дискурсу слугують розширенню розуміння самих цих явищ. Першопрохідцем, тим, хто першим звернувся до мови як такої, пройшов шляхом до автономізації мови був Фердінанд де Соссюр. Він філософськи осмислив мову в якості самостійного об’єкту наукового дослідження. Він висуває ідею мови як системи знаків, вказавши на їхню комунікацію, розділив мовну діяльність на мову та мовлення, зазначивши, що мова – це соціальне явище, явище загального, яке існує поза індивідом, але обов’язково для нього, мовлення – конкретне вираження мови, її індивідні варіації. “Єдиним та істинним об’єктом лінгвістики є мова, яка розглядається в самій собі і для себе” – писав Соссюр [14, с. 207]. Аналітичний підхід до буття, початкове вивчення його сутності, виходячи безпосередньо з мови задається також Людвігом Вітгенштайном. Усі аналітичні філософські пошуки просякнуті зосередженою увагою до мови, намаганням переосмислити на цій основі сутність, спрямованість усієї діяльності, сутності, буття людини. Аналітизму відкрилися такі механізми буття, мови, внутрішні секрети їхньої дії, які завше вислизують не лише від звичайного бачення, але не вловлюються й технічним інструментарієм логічного аналізу. Аналітична традиція отримала поштовх, перейшовши від постулювання світу людини як єдності смислу, що задається структурами мови до проблеми людської буттєвості, інтенціональності свідомості та мови внутрішнього спілкування людини.

Література:

1. Балмаева С. Д. Аналитическая “философия сознания”: взгляд сквозь призму интеллектуальной биографии Герберта Фейгла // Историко-философский ежегодник’90. – М.: Наука, 1990. – С. 123-143.
2. Бергман Г. Блеск и нищета Людвиг Витгенштейна // Людвиг Витгенштейн: Человек и мыслитель. – М., 1993. – 352 с. – С.310-332.
3. Борхес Х.-Л. Письмена Бога. – М.: Республика, 1992. – 510 с.
4. Витгенштейн Л. Избранные тексты // Философия языка Л. Витгенштейна. – М., 1987. – С. 26-93.
5. Витгенштейн Л. Культура и ценность // Человек. – 1991. – № 5. – С. 97-100; № 6. – С. 89-104.
6. Витгенштейн Л. Лекция по этике // Историко-философский ежегодник’89. – М.: Наука, 1989. – С. 238-246.
7. Витгенштейн Л. Лекции: Кембридж 1930-1932 // Людвиг Витгенштейн: человек и мыслитель. – М., 1993. – 352 с. – С. 273-310.
8. Витгенштейн Л. Tractatus logico-philosophicus; Філософські дослідження. – К.: Основи, 1995. – 311 с.
9. Дерріда Ж. Позиції. – К.: Дух і літера, 1994. – 158 с.
10. Людвиг Витгенштейн: Человек и мыслитель. – М.: Издательская группа Прогресс-Культура, 1993. – 352 с.
11. Рикер П. Герменевтика, этика, политика. – М., 1995. – 160 с.
12. Серль Дж. Р. Природа интенциональных состояний // Философия. Логика. Язык. – М.: Прогресс, 1987. – 336 с. – С. 96-126.
13. Серль Дж. Р. Перевернутое слово // Вопросы философии. – 1992. – №4. – С. 58-69.
14. Соссюр Ф. де. Курс общей лингвистики. – М.: УРСС Эдиториал, 2007. – 257 с.
15. Хайдеггер М. Путь к языку / Хайдеггер М. Время и бытие: Статьи и выступления. – М.: Республика, 1993. – 447 с. – С. 259-273.
16. Heinrich D. Über Selbstbewußtsein und Selbsterhaltung / Heinrich D. Selbstverhältnisse. – Stuttgart: Reclam, 1993. – 212 s. – S. 109-131.